

Examenverslag van economie havo, eerste tijdvak (2026)

Beste leerling,

In dit examenverslag voor leerlingen proberen we een zo goed mogelijk antwoord te geven op de volgende vraag:

In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus behandelde kennis & vaardigheden?

Om een zo duidelijk mogelijk verslag te maken, hebben we de vragen onderverdeeld in vier categorieën.

- I. Algemene (niet-vakgerelateerde) kennis & vaardigheden
- II. Alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag
- III. Een-stapje-extra-vraag
- IV. Niet voorgekomen in de cursus

De eerste categorie doet een beroep op algemene basisvaardigheden, welke we bekend veronderstellen. Categorie II en III zijn vragen die op te lossen zijn met de kennis en vaardigheden die je op de cursus geleerd hebt. De laatste categorie vragen is op de cursus niet aan bod gekomen. In *bijlage 1*, achteraan dit document, vind je een nadere toelichting van deze categorieën.

Het is belangrijk om te beseffen dat deze categorieën niets zeggen over de moeilijkheidsgraad van een vraag. Een vraag die rechtstreeks op te lossen valt met kennis en vaardigheden uit de cursus (categorie II) kan best een pittigere opgave zijn dan een vraag die niet is voorgekomen tijdens de cursus (categorie IV).

Mocht je vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van dit examenverslag, dan horen we dit uiteraard heel graag! Je mag ons hier altijd over mailen op info@sslleiden.nl.

Met vriendelijke groet,

Hans Huibregtse

opgave	vraag	aantal punten	categorie vraag	toelichting categorie keuze:
1	1	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Deze vraag kon je beantwoorden met de begrippen uit het groene boekje. De begrippen 'complementair goed', 'substitutiegoed', 'heterogeen goed', 'homogeen goed' en de verschillende marktvormen zijn te vinden in het groene boekje bij 'Marktwerking'. Met de kennis van deze definities kon je de vraag beantwoorden.
		1	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Het begrip 'winstmaximalisatie' is behandeld in de uitleg van 'Omzet, kosten en winst'. Het begrip 'prijdiscriminatie' is te vinden in het groene boekje bij 'Surplus'. De extra denkstap die je hier kon zetten is dat, met de kennis van deze twee begrippen, je kon bepalen dat 'prijdiscriminatie' en 'winstmaximalisatie' niet het juiste antwoord konden zijn, waardoor 'productdifferentiatie' als enige juiste antwoord overbleef.
	2	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Het begrip 'externe effecten' staat in het groene boekje bij 'Overheidsingrijpen'. In het groene boekje worden ook de twee punten beschreven die genoemd moeten worden om alle punten toegekend te krijgen. Hiermee kon je de volle punten halen.
	3	1	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Deze rekenvraag kon je beantwoorden met het 'Stappenplan rekenen' en de 'Flowchart rekentechnieken'. Het einddoel is het berekenen van een kans, dus een percentage. Door gebruik te maken van de 'Flowchart rekentechnieken', kon je bepalen dat je deel / geheel kon gebruiken. De extra denkstap die je hier kon zetten is dat het deel het schadebedrag is (het deel van de inkomsten dat uitgegeven wordt aan schade) en het totaal de totale inkomsten zijn voor de fietsverzekeraar.
	4	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Het begrip 'averechtse selectie' is behandeld in de uitleg 'Verzekeren'. Door gebruik te maken van het 'Stappenplan redeneren met begrippen' kon je dit begrip toepassen in de context van de vraag en daarmee beide punten halen.
	5	1	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Het begrip 'moral hazard' is behandeld in de uitleg 'Verzekeren'. Door gebruik te maken van het 'Stappenplan redeneren met begrippen' kon je dit begrip toepassen in de context van de vraag en daarmee het punt halen.
	6	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Marktwerking' is bij subblok 'Vraag- en aanbodlijnen' bij 'b) Verschuivingen' een tabel gemaakt met oorzaken en gevolgen van verschuivingen van vraag- en aanbodlijnen. De extra denkstap die je hierbij kon zetten is dat door het stoppen van verzekeren, de voorkeur van consumenten zou afnemen. Daarna kon je met de examentip over het verschuiven van de vraag- en aanbodlijnen het laatste punt scoren.
2	7	1	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Voor de eerste keuze kon je gebruik maken van het begrip 'secundaire inkomen' dat is besproken bij de uitleg 'Inkomen'. Daarnaast is het begrip 'gemiddeld belastingtarief' in het groene boekje genoemd bij 'Inkomen'. De tweede keuze kon je maken met het begrip 'nivelleren', dit begrip is besproken bij 'Inkomen'. De begrippen 'progressief', 'degressief' en 'proportioneel' zijn besproken in de uitleg 'Inkomen', hiermee kon je de vijfde keuze juist maken.

	2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: De begrippen 'directe en indirecte belastingen' zijn niet voorgekomen op de cursus, omdat dit grotebakstof is. Daarom kon je de derde en vierde keuze niet met de cursus maken.	
8	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Deze vraag kon je beantwoorden met de formule van het 'gemiddeld belastingtarief'. Deze formule staat in het groene boekje bij 'Inkomen'. De 'te betalen belasting' kon je uitrekenen met het onderdeel 'Stappenplan belastingsom' van de uitleg 'Inkomen'. Ook kon je hiermee oefenen met opgave 160 uit de opgavebundel.	
9	1	I	Welke algemene kennis & vaardigheden kon je gebruiken? De algemene kennis die hier wordt verwacht is over de verschillende toeslagen in Nederland (bijvoorbeeld huur- of zorgtoeslag). Met deze voorbeelden kon je het punt voor deze vraag halen.	
10	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Voor deze vraag kon je het 'Stappenplan rekenen' en de 'Flowchart rekentechnieken' gebruiken. Het einddoel is de procentuele verandering tussen de 10% hoogste en 10% laagste inkomens. In de 'Flowchart rekentechnieken' kon je aflezen dat de formule hiervoor (nieuw-oud)/oud * 100% is. De extra denkstap die je hierbij kon zetten is dat in dit geval er geen 'nieuw' en 'oud' is, maar dat dit de lage inkomens ten opzichte van de hoge inkomens zijn. Daarnaast kon je de uitleg 'Inkomen' met het subblok 'Lorenzcurve' gebruiken om af te lezen dat 25% (100 - 25) van het totale inkomen wordt verdient door de 10% hoogste inkomens. Verder kon je hiermee ook oefenen met opgave 159 en 165 uit de bundel.	
11	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? In het groene boekje staat het begrip 'conjunctureel vs structureel' bij 'Prijsspeil en conjunctuur'. Hiermee kon je bepalen dat de structuur kant van de economie gaat om de 'productiecapaciteit' en het aanbod. In de uitleg 'Prijsspeil en conjunctuur' is behandeld hoe de productiecapaciteit kan worden beïnvloed. De extra denkstap die je hier kon zetten was het koppelen van lagere belastingen aan meer aanbod van arbeid, waardoor de productiefactor arbeid stijgt en dus ook de productiecapaciteit.	
12	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Deze vraag kon je beantwoorden met de 'Economische kringloop' en het 'Stappenplan redeneren met verbanden'. Het beginpunt is hier het verlagen van de belasting en het eindpunt is een verhoging van de economische groei. Door alle pijlen te noemen tussen deze twee punten (meer consumptie, productie, BBP), kon je de volle punten halen voor deze vraag.	
3	13	1	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Het begrip 'collectief goed' staat in het groene boekje bij 'Marktwerking', hiermee kon je bepalen dat een ticket geen collectief goed is. Met het 'Stappenplan redeneren met begrippen' kon je dit antwoord juist toelichten in de context van de vraag.
	14	1	I	Welke algemene kennis & vaardigheden kon je gebruiken? Deze vraag kon je volledig maken aan de hand van de gegevens in de tekst. In de tekst staat namelijk dat enkel FC Forward het stadion kan gebruiken. Daaruit kon je als conclusie trekken dat de verhuurder dus geen alternatief heeft voor een andere club, waardoor FC Forward een sterke onderhandelingspositie heeft.
	15	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Het oplossen van een 'pay-off matrix' is besproken bij 'Speltheorie' bij het onderdeel 'Stappenplan pay-off matrix'. Hiermee kon je bepalen dat FC Forward in elke situatie zal verlenen, waardoor je de conclusie kon trekken dat het contract opzeggen niet geloofwaardig is.

	16	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Het oplossen van een 'pay-off matrix' is besproken bij 'Speltheorie' bij subblok 'Stappenplan pay-off matrix'. Hiermee kon je bepalen dat het verlagen van de huur door de verhuurder de meest gunstige optie is voor FC voetbal, want $15\% > -2\%$ en $15\% > -3\%$. De extra denkstap die hiervoor nodig was, is dat bijdragen aan de 'WHI' betekent dat voetbal gestimuleerd wordt door de kosten/huur te verlagen.
	17	1	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Voor deze vraag kon je de formule van de prijselasticiteit en de procentuele verandering gebruiken uit de uitleg 'Elasticiteiten' bij het onderdeel 'Berekenen prijselasticiteit'. Met deze twee formules kon je de vraag juist berekenen.
	18	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Voor deze vraag kon je de formule van de prijselasticiteit en de procentuele verandering gebruiken uit de uitleg 'Elasticiteiten' bij subblok 'Berekenen prijselasticiteit'. Met deze twee formules kon je de vraag juist berekenen. De extra denkstap die je hier kon zetten is dat je gebruik kon maken van het gegeven dat het stadion altijd uitverkocht is. Dat impliceert dat er meer vraag is dan aanbod, waardoor de eerste prijsverandering nog geen effect had op de vraag.
		1	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Om het derde punt te behalen kon je een extra denkstap maken. Namelijk dat als de afzet niet daalt als de prijs stijgt, dat consumenten dan de prijsstijging acceptabel vinden (anders zouden er minder mensen komen). Een andere denkstap die je hier kon maken, is dat er in de tekst staat dat het stadion altijd uitverkoopt. Dit betekent dat er meer mensen zijn die een kaartje willen kopen bij deze prijs dan konden kopen. Een verhoging van de prijs heeft dus geen direct gevolg op de afzet.
	19	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? De extra denkstap die je hier kon zetten was dat je voor zowel scenario 1 als scenario 2 de totale omzet kon berekenen om de totale omzet te bepalen. De formule van de totale omzet kon je vinden in de uitleg 'Omzet, kosten en winst' in het subblok 'Overzicht formules'. De toename van de omzet kon je berekenen met de 'Flowchart rekentechnieken' in het groene boekje. Het einddoel was een waarde berekenen en je had in de vraag een percentage gegeven, wat betekent dat je een kruistabel kon maken om je eindantwoord te berekenen. Als je dit in beide situaties toepaste, kon je alle drie de punten scoren.
4	20	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Voor het beantwoorden van deze vraag kon je gebruik maken van de uitleg 'Prijsspeil en conjunctuur'. In het eerste onderdeel 'Inflatie en deflatie' is een examentip behandeld over hoe deflatie leidt tot het uitstellen van consumptie en dat daardoor de bestedingen afnemen. Voor het tweede punt kon je gebruik maken van de uitleg 'Economische kringloop' met de redenering bij subblok 1 'De economische kringloop'.
	21	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? In de uitleg 'Prijsspeil en conjunctuur' is het begrip 'internationale concurrentiepositie' besproken. Hierbij is het verband opgeschreven tussen een hoge inflatie en een lage ICP. Daarnaast kon je de examentip gebruiken over dat een lager ICP leidt tot een daling van de export. Vervolgens kon je gebruikmaken van de uitleg 'Economische kringloop', waar is besproken dat de 'lopende rekening' het verschil is tussen de export en de import. De extra denkstap die je hier kon zetten is dat als de export afneemt, dus het saldo op de lopende rekening kleiner wordt, dat dit een verslechtering betekent.
	22	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Inkomen' bij het subblok 'Ruilen over tijd' het verband besproken tussen inflatie en de rente. Als de inflatie stijgt, wordt geld minder waard en zal de bank dus meer rente vragen om deze daling te compenseren. In de uitleg 'Prijsspeil en conjunctuur' in het subblok 'Reëel en nominaal' hebben we besproken dat een hogere inflatie zorgt voor een lagere reële waarde. Hiermee kon je beide punten halen op de vraag.

	23	1	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Prijospel en conjunctuur' in de tabel bij subblok 3 'Kenmerken conjunctuur' opgeschreven wat het effect van een hogere rente is om sparen en lenen. Door deze redenering op te schrijven kon je het punt halen voor deze vraag.
	24	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? In de uitleg 'Marktwerking' is besproken wanneer een lijn naar links of naar rechts verschuift. De extra denkstap die je hier kon zetten is dat een hogere overheidsschuld leidt tot meer vraag naar geld. Met de examentip bij 'Marktwerking' in het subblok 'verschuivingen' kon je bepalen dat bij een verhoging van vraag de vraaglijn naar links verschuift. Ook is in hetzelfde schema opgeschreven dat het effect hiervan is dat de prijs (de rente) stijgt.
	25	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Pijospel en conjunctuur' bij subblok 'Reëel en nominaal' is besproken dat 'reëel' hetzelfde is als 'gecorrigeerd voor inflatie'. Hiermee kon je bepalen dat bij een lager reëel inkomen mensen minder kunnen kopen. Vervolgens kon je met de uitleg 'Economische kringloop' de redenering afmaken dat dit leidt tot lagere productie en vraag naar arbeid.
5	26	3	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Voor de eerste twee keuzes kon je gebruik maken van de uitleg 'Surplus'. In deze uitleg is besproken waar het 'producten- en consumentensurplus' van afhankelijk is. Op basis van deze uitleg kon je bepalen welk effect een verhoogde prijs heeft op het 'producten- en consumentensurplus'. Voor de derde keuze kon je gebruik maken van de uitleg 'Overheidsingrijpen'. Daar is in het onderdeel 'Heffing' besproken dat een heffing zorgt voor inkomsten van de overheid. De laatste twee keuzes kon je maken met behulp van de uitleg 'Elasticiteiten'. In het subblok 'redeneren' is een getallenlijn gemaakt met de verschillende goederen en de bijbehorende inkomenselasticiteit. Met behulp van deze getallenlijn kon je ook de laatste twee keuzes juist maken.
	27	2	I	Welke algemene kennis & vaardigheden kon je gebruiken? Het doel van de suikertaks kon je vinden in de tekst bij de opgaven, namelijk het verlagen van de suikerconsumptie. Daarnaast stond in de tekst aangegeven dat producten hun suikerpercentage verlagen naar 4,9 %. De algemene kennis die je hierbij kon gebruiken, is dat het verlagen van dit suikerpercentage ervoor zorgt dat er minder suiker wordt geconsumeerd en dus het doel wordt bereikt.
	28	1	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Het arceren in een 'Omzet, kosten en winst grafiek' hebben we niet behandeld op de cursus omdat dit grotebakstof is.
	29	3	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Deze opgave kon je maken met de uitleg van 'Omzet, kosten en winst' en het 'Stappenplan rekenen'. Het einddoel was het verschil in maximale winst. De subdoelen waren de nieuwe en oude maximale winst. De formules daarvoor kon je bepalen aan de hand van de tabel in subblok 1 'Overzicht formules'. De extra denkstap die je hier kon zetten is dat je de gemiddelde totale winst kon berekenen. Voor het aflezen van de grafiek kon je gebruik maken van het 'Stappenplan P en Q vinden'. In subblok 2 'Doelformules' is de formule voor maximale winst besproken.
	30	1	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Voor de eerste keuze is het begrip 'collectieve dwang' besproken tijdens de uitleg 'Verzekeren'. Met kennis van deze term kon je bepalen dat dit niet het juiste begrip kon zijn en dat in deze situatie dus 'marktfalen' passend was. Het tweede punt kon je uitleggen met de uitleg 'Overheidsingrijpen', daar is besproken dat het doel van een heffing / taks is om de aankoop van het product te ontmoedigen. De extra denkstap die je hier kon zetten is dat de huidige consumptie dus hoger is dan maatschappelijk gewenst.

verdeling per categorie:

categorie	aantal punten	percentage
I	4	7%
II	28	50%
III	21	38%
IV	3	5%
	56	100%

In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus opgedane kennis & vaardigheden?

Dit gold voor: 95% van de vragen (namelijk categorie I, II en III).

Bijlage 1: Toelichting categorieën

Categorie I: Algemene (niet-vakgerelateerde) kennis & vaardigheden

Dit betreft de volgende vragen: vragen waarbij een beroep wordt gedaan op algemene kennis & vaardigheden. Dit zijn kennis & vaardigheden die niet zijn opgenomen in de eindtermen in de syllabus.

Categorie II: Alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen die letterlijk voorkomen in de uitleg (in de uitleg of in een klassikaal voorbeeld);
- Vragen die letterlijk met een stappenplan op te lossen zijn;
- Vragen die vergelijkbaar zijn met opgaven uit de opgavebundel die vrijwel altijd worden opgegeven door de hoofddocent;
- Theorievragen die niet worden behandeld op de cursus, maar die we je van tevoren via de vakkenpagina geadviseerd hebben te leren (uit bijv. Samengevat);
- Vragen die vergelijkbaar zijn met vragen uit de voorbereidende opgaven.

Categorie III: Een-stapje-extra-vraag

Dit betreffen vragen waarbij je, de naam zegt het al, een stapje extra moet zetten. Oftewel: je moest je kennis en vaardigheden behandeld tijdens de cursus combineren met een stukje 'inzicht'. Bijvoorbeeld:

- Je moet net even buiten het stappenplan om denken;
- Je moet informatie uit de tekst halen om een bepaalde variabele voor een formule of berekening uit te rekenen.

Categorie IV: Niet voorgekomen op de cursus

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen over grotebakstof (examenstof die niet behandeld is tijdens de cursus). De stof is niet voorgekomen in de standaard opgegeven opgaven, de voorbereidende opgaven of opgegeven stof op de vakkenpagina.
- Vragen waarvan je redelijkerwijs niet kon vaststellen dat het om een op de cursus behandeld concept in een andere context gaat.